

УДК 330.341.1: 338

ТРАНЧЕНКО Людмила Володимирівна

доктор економічних наук, професор

ТРАНЧЕНКО Олександр Михайлович

кандидат економічних наук

ЛОПАТЮК Руслана Іванівна

кандидат економічних наук

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена вивченню сучасного стану та тенденцій інноваційного розвитку економіки. Розглянуто питання управління інноваційними процесами в умовах сучасного розвитку суб'єктів господарювання з метою підвищення їх конкурентоспроможності, вихід на ринок конкурентоздатної продукції та послуг. Виявлено основні проблеми у здійсненні інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, інноваційний процес, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність продукції, конкурентоспроможні технології.

This article is devoted to the study of the current state and trends of innovative economic development. The problems of managing innovation processes in the modern development of businesses to improve their competitiveness, the entry of competitive products and services. The main problems in the implementation of innovation.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Проблема інноваційного розвитку – предмет пильної уваги економістів ще з часів промислової революції. Вичерпання чинників екстенсивного економічного розвитку обумовлює постійне посилення уваги до пошуку нових факторів прискорення економічної динаміки, адекватних сучасному стану розвитку світової економіки. Відтак запровадження в Україні інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання з політичної мети перетворюється на об'єктивну необхідність. Складність цього питання викликала до життя різні концепції, кожна з яких акцентує увагу на дослідженні того чи іншого її аспекту. Практики управління на різних рівнях економіки займаються питаннями організації інноваційних процесів в межах своєї компетенції.

Важливим для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки є перехід України на інноваційний розвиток. Без впровадження новітніх технологій неможливе становлення країни, як високотехнологічної конкурентоспроможної держави.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним проблемам Інновацій та інноваційного розвитку економіки присвятили свої наукові праці такі відомі вчені як: Бачило І. [1], Білозір Л. [2], Макаренко М. [6], Титаренко [9], Шумпетер Й. [12], Тідд Д., Бессант Д., Павітт К.[10], Шарп У. [11] та інші. У своїх дослідженнях вони особливо відзначали роль інноваційних аспектів для отримання конкурентних переваг і забезпечення стабільного розвитку господарюючих суб'єктів. Проте питання формування цілісної системи планування і реалізації інновацій у контексті загальної стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства висвітлено недостатньо.

Перехід до дієвої державної політики інноваційного розвитку України є одним із першочергових завдань державного управління. Тому **метою дослідження** є обґрунтування необхідності формування стратегічних напрямів інноваційного розвитку економіки та виявлення проблем, що виникають у ході вирішення цього завдання.

Виклад основного матеріалу дослідження із обґрунтуванням одержаних результатів. Іноземний термін «інновація» в даний час є одним з найуживаніших в нашій країні. Використовується він як самостійно, так і для позначення ряду родинних понять і процесів: «інноваційна діяльність», «інноваційний процес», «інноваційне рішення» тощо. Але що позначає цей термін, чи обґрунтовано його використання у різних галузях виробництва, науки, культури, освіти; економічних, правових, соціальних відносинах та інших сферах діяльності людини.

Класичним прикладом першого підходу вважається широке розуміння цього терміна австрійським економістом Й. Шумпетером, який в 1911 році в своїй роботі «Теорія економічного розвитку» [12] говорив про процес впровадження нових комбінацій у п'яти наступних випадках (введення нового товару, впровадження нового методу виробництва продукції, відкриття нового ринку, завоювання нового джерела сировини або напівфабрикатів, впровадження нової організаційної структури в будь промисловості).

Існує і більш вузьке трактування терміна «інновація», в якій враховується тільки науково-технічний аспект, що стосується створення, нововведень у технології, і нових видів продукції. Наприклад П. Друкер [4] у праці «Ефективне управління. Економічні завдання і оптимальні рішення «наводить наступне визначення інновації:» ... інновація – це розробка і впровадження нового, раніше не існуючого, за допомогою якого старі, відомі елементи надають нові обриси економіці даного бізнесу ... «[4. Тут доречно звернути увагу на

відмінність між термінами «винахід» і «новація». Винахід – це новий продукт, а інновація – нова вигода, саме на цьому і будується маркетингова стратегія інновацій [9].

Інноваційна діяльність – це праця (певне заняття), спрямоване на створення інновацій, який є складовою частиною інноваційного процесу. Інноваційний процес – це розвиток інноваційної діяльності як послідовна зміна її станів, тобто це циклічна послідовність етапів реалізації продукту інтелектуальної діяльності [2]. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери. А інноваційний продукт – результат науково-дослідної і дослідно-конструкторської роботи, що відповідає вимогам, установленим цим законом [5].

Інноваційна продукція – нові конкурентоспроможні товари чи послуги, що відповідають вимогам, установленим цим законом. С. Ємельянов спирався на тезу У. Шарп [11] про те, що висока конкурентоспроможність – не обов'язково наслідок високих технологій, дохідними є й деякі звичайні галузі. На наш погляд, це не зовсім правильний підхід. Крім того, У. Шарп [11] у своїх подальших працях стверджує, що «компанії досягають конкурентних переваг внаслідок інновацій. Після того, як компанія досягає конкурентних переваг завдяки нововведенням, вона може їх утримати тільки з допомогою постійних поліпшень у напрямі складніших форм».

Без інновацій в Україні не може бути тривалого і потужного економічного підйому. Конкурентоспроможність продукції більшості українських промислових підприємств нижче багатьох західних країн через істотно більшу витрату економічних ресурсів на одиницю виробленої продукції, а також через структуру факторів виробництва, не відповідним сучасним вимогам сталого економічного розвитку. Це свідчить про недостатнє використання ресурсного потенціалу інноваційної діяльності за рахунок вітчизняних джерел. Порівняно з зарубіжними країнами, ця частка також є значно меншою. Ресурси фінансування інноваційної діяльності також зазнали зменшення особливо порівняно з 2010-2013рр. (табл. 1).

Таблиця 1.

Джерела фінансування інноваційної діяльності України

	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
	млн. грн..				
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2005	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2010	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2011	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2012	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2013	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9

* Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [7,8]

Відповідно до даних таблиці 1 бюджетні інвестиції скоротилися майже у 4,0 разів. Натомість зросли обсяги залучення іноземних інвестицій в останні 4 роки на порядок порівняно з попередніми роками. Це пов'язано із значною цікавістю іноземних інвесторів до розробок вітчизняних науковців у галузях комп'ютерної техніки та програмування, біотехнологій та інших галузях науки, у т.ч. фундаментальної. Варто відзначити, що інноваційна активність в Україні не має стабільних тенденцій. Перехід України до нових економічних відносин визначає особливу актуальність рішення проблеми підвищення ефективності використання інноваційних ресурсів (факторів виробництва) для виробництва матеріальних благ і послуг з метою задоволення людських і суспільних потреб. Необхідність у посиленому використанні ресурсного потенціалу, що являє собою сукупність різних елементів, що по-своєму володіють більшими економічними можливостями й разом дають величезний синергетичний ефект, порушує питання про системний підхід до його керування. Це означає, що управління не повинне обмежуватися сферою якогось одного елемента потенціалу, тому що ефект використання кожного доповнює й підсилює результат всієї економіки. Тому потрібне комплексне рішення завдань інноваційної діяльності як єдиного цілого з урахуванням взаємозумовленості й ефективної взаємодії всіх її елементів [1].

Кінцева результативність усіх господарських заходів, явищ та процесів, що відбуваються в інноваційній діяльності, повинні оцінюватись з позиції критеріїв і показників їх економічної

ефективності. Для підвищення ефективності управління інноваційною діяльністю необхідно розробити модель, яка базується на наступних системних складових: на першому етапі слід провести розрахунок складових ресурсного потенціалу суб'єкту господарювання; на другому – аналіз та оцінку показників прибутку від інноваційного розвитку; на третьому – здійснення рейтингової оцінки ресурсів внутрішнього середовища суб'єктів господарювання з метою визначення перспективних напрямів впровадження інновацій на основі ресурсного забезпечення.

Необхідно відзначити, що основною рушійною силою науково-технічного прогресу є, насамперед, інтелектуальний потенціал – капітал нації, який створюється в науково-дослідних інститутах, лабораторіях та вищих навчальних закладах. Розвиток економіки, заснованої на інтелекті, вимагає підготовки та залучення висококваліфікованих дослідників і фахівців для забезпечення національного господарства наукоємними високотехнологічними розробками, спрямованими на вирішення питань енергетичної і сировинної незалежності держави [6]. Тому у сучасному світі важливим фактором економічного розвитку є інститут авторського права і промислової власності. Через стимулювання створення об'єктів інтелектуальної власності, їх захист та комерціалізацію створюються умови для досягнення домінуючих позицій у міжнародній [3].

В Україні інтелектуальна власність практично не враховується ні в собівартості продукції, ні в балансовій вартості суб'єктів господарювання та становить менше 1 % їх вартості. Водночас у країнах Європейського Союзу нематеріальні активи становлять сьогодні від 50 до 85 % вартості майна суб'єктів господарювання. Об'єкти інтелектуальної власності, навіть при використанні їх у випуску продукції, значною мірою не ідентифіковані, не захищені охоронними документами, їх майнові права не оцінені, не визначені творці цих об'єктів, а також їх власник. Обсяг незареєстрованих нематеріальних активів на підприємствах України, за оцінками експертів, становить 200–250 млрд. доларів США, а вартість (капіталізація) підприємств в процесі приватизації занижена на 50–80 % [8].

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

Для здійснення інноваційної діяльності України актуальними наступні проблеми: систему інтелектуальної власності необхідно розглядати як окрему сферу діяльності, що потребує впорядкування організаційних та економічних відносин. Для отримання наукових результатів та придбання прав на об'єкти потрібні відносно довгострокові інвестування. Важливе значення має вирішення проблем виробництва контрафактної продукції. Необхідно налагодити механізми судового та позасудового захисту прав інтелектуальної власності, потрібно формувати ринок інтелектуальної власності.

На відміну від розвинутих країн, вітчизняна система державного регулювання і управління в сфері інтелектуальної власності не відповідає вимогам сьогодення. Україна, яка і на сьогодні залишається серед світових лідерів за такими напрямками науки, як фізика, хімія, біологія, розробка програмних продуктів, зможе подолати негативні тенденції. Докорінного реформування потребує система управління у сфері охорони та використання інтелектуальної власності, інноваційної діяльності в Україні і створення умов, за яких інтелектуальний потенціал держави буде мобілізовано і скеровано на досягнення відчутного сталого поступу в інноваційному розвитку.

Результати проведеного дослідження свідчать, що проблема використання потенціалу інтелектуального капіталу у формуванні інноваційної моделі економіки розвитку має значний науковий інтерес і потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бачило І. Інформаційне право як запорука інноваційного розвитку нації / І. Бачило // Віче. — 2012. — № 1. — С. 12–14.
2. Білозір Л. В Попит та пропозиції на ринку інноваційної продукції / Л. В. Білозір // Економіка АПК. — 2005. — № 9. — С. 125–129.
3. Бондарчук М. Ю. Роль цінового механізму на ринку сільськогосподарської техніки / М. Ю. Бондарчук // Економіка АПК. — 2009. — № 4. — С. 94–99.
4. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі. — К.: Україна, 1994. - С. 41.
5. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Голос України. — 2002. — 9 серп. — С. 10.
6. Макаренко М. В. Оцінка інноваційного потенціалу як інструмент управління інноваційним розвитком регіону / М. В. Макаренко // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2011. — Т.1, № 3. — С. 62–71.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. — К.: Держкомстат України, 2010. — С. 418..
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. збірник / Держкомстат України. — К., 2011. — С. 314.
9. Титаренко Б. Показники та прогнози в інвестиційно–інноваційній сфері / Б. Титаренко // Економіст. — 2006. — № 1. — С. 59–61.
10. Тідд Д., Бессант Д., Павітт К. Managing innovation. John wiley & Sons, LTD, Chichester, 2001. — P. 38.
11. Шарп У. Інвестиції : пер. с англ. / У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бейли. — М.: ИНФРА-М, 2003. — 265 с.
12. Шумпетер Й. Теория экономического развития. — М.: Прогрес, 1992. — С. 84—154.